

Τι είναι
η Κοινωνία Πολιτών;

Αθήνα, Μάρτιος 2002

*Ο Νίκος Γιαννής είναι μέλος του Κεντρικού Συμβουλίου της Κίνησης Πολιτών.
Νομικός και Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών, ειδικός επιστήμονας στη Βουλή των Ελλήνων
για θέματα Ευρωπαϊκής Ένωσης (1990 - 2001), σήμερα είναι στέλεχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής
στις Βρυξέλλες.*

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η :

Γιατί είναι απαραίτητη σήμερα η κοινωνία πολιτών;..... 5

Α . Π Ο Ι Α Ε Ι Ν Α Ι Η Κ Ο Ι Ν Ω Ν Ι Α Π Ο Λ Ι Τ Ω Ν :

Λαός, Κοινωνία των Πολιτών και Κοινωνία Πολιτών..... 7

1. Ο λαός 7

2. Η κοινωνία των πολιτών 8

3. Η κοινωνία πολιτών 9

Η κοινωνία πολιτών, επιγραμματικά 11

Β . Τ Ι Σ Η Μ Α Ι Ν Ε Ι « Μ Η Κ Υ Β Ε Ρ Ν Η Τ Ι Κ Ε Σ Ο Ρ Γ Α Ν Ω Σ Ε Ι Σ »

Οι ΜΚΟ και ο πολίτης..... 13

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις - μεθοδολογικές διακρίσεις 16

Πεδία δραστηριοποίησης Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, επιγραμματικά..... 18

Μετα-ύλιστικές ή μετα-παραδοσιακές οργανώσεις..... 19

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κινήσεις πολιτών 21

Γ . Π Ω Σ Σ Υ Γ Κ Ρ Ο Τ Ε Ι Τ Α Ι Η Ν Ε Α Δ Η Μ Ο Σ Ι Α Σ Φ Α Ι Ρ Α

Κράτος και ΜΚΟ 22

ΜΚΟ και πολιτικά κόμματα..... 23

Η συμμετοχή των μη κερδοσκοπικών φορέων στην ανάπτυξη και στην απασχόληση	24
Εθελοντισμός	25
Παγκόσμια κοινωνία πολιτών	27

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Ι Κ Ε Σ Δ Ι Α Π Ι Σ Τ Ω Σ Ε Ι Σ

Ψηλότερα ο πήχης με την κοινωνία πολιτών	28
Τι είναι η κοινωνία πολιτών, ένας ορισμός	30

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α :

Η κοινωνία πολιτών - χαρακτηριστικές διαδρομές	31
Η ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ για μια Ανοιχτή Κοινωνία, ταυτότητα - σκοποί - στόχοι - δραστηριότητες	36

■ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γιατί είναι απαραίτητη σήμερα η κοινωνία πολιτών;

Η κοινωνία πολιτών είναι ένα σύνολο ποικίλων Μη κυβερνητικών θεσμών αρκετά ισχυρών ώστε να αντισταθμίζουν το κράτος, και που ενώ δεν το εμποδίζουν να εκπληρώσει τον ρόλο του ως εγγυητή της ειρήνης και διαιτητή μεταξύ μεγάλων συμφερόντων, μπορούν ωστόσο να το εμποδίσουν να κυριαρχήσει και να εκμηδενίσει το υπόλοιπο της κοινωνίας

Έρνεστ Γκέλνερ

Οι πυλώνες μιας σύγχρονης, ανοιχτής, δημοκρατικής και ευημερούσας κοινωνίας είναι τρεις: (1) μια υγιώς λειτουργούσα οικονομία της αγοράς, (2) μια αποτελεσματική, διαφανής, κοντά στον πολίτη, δημόσια σφαίρα συντεταγμένων λειτουργιών, (3) μια σφριγηλή και ανεξάρτητη από ιδιωτικές, κομματικές ή κυβερνητικές επιρροές κοινωνία πολιτών.

Η οικονομία της αγοράς αποτελεί κινητήριο μοχλό της ανθρώπινης δημιουργικότητας και στο πλαίσιο μιας ευνομούμενης πολιτείας και ενός κράτους με ρυθμιστικό ρόλο, αφενός εξασφαλίζει την απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων, αφετέρου συνιστά την αναγκαία -αν και όχι ικανή- προϋπόθεση για έναν υψηλό δείκτη δημοκρατικής διακυβέρνησης. Η τελευταία περιλαμβάνει τη δημοκρατική εκλογή των αρχόντων, τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη και σε τελευταία ανάλυση μια ικανή αναλογία ελευθερίας επιλογών με συλλογική αποτελεσματικότητα. Ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων δεν αμφισβητείται πλέον από κανέναν, η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι περισσότερο ισχυρή και περισσότερο διαδεδομένη σε όλον τον κόσμο παρά ποτέ, οι Κυβερνήσεις εκλέγονται δημοκρατικά, οι κρατικές δομές μπορούν να επιτελούν το έργο τους.

Ωστόσο οι περιορισμοί αφενός των μηχανισμών της αγοράς, αφετέρου της επίσημης πολιτικής και της δημόσιας διοίκησης, γίνονται όλο και πιο προφανείς, αυτά που ο πολίτης μπορεί να περιμένει από τις δημόσιες αρχές κάθε είδους και από την ιδιωτική οικονομία έχουν γίνει αρκετά σαφή και συγκεκριμένα. Από την άλλη, η πολιτική δεν μπορεί να εξαντλείται στην επίσημη πολιτική, ο πολίτης δεν μπορεί να αρκείται στον ρόλο του ψηφοφόρου μια φορά την τετραετία, η δημοκρατία δεν είναι μόνο μια τυπική πρόβλεψη ούτε μια ονομαστική κατάσταση, είναι πάνω απ' όλα καθημερινό βίωμα, συμμετοχή στα κοινά υπεύθυνων, ασυμβίβαστων, αυτεξούσιων και ισορροπημένων πολιτών, ακαταπόνητος εξωκοινοβουλευτικός έλεγχος, ουσιαστική πολιτική λειτουργία. Η ευδοκίμηση της δημοκρατίας δεν μπορεί να προεξοφλείται από μόνη την ύπαρξη των τυπικών εξωτερικών της στοιχείων και της οικονομίας της αγοράς, ούτε να αρκείται μόνο σε αυτά.

Πέραν όμως των γνωστών προβλημάτων και αδυναμιών του δημοκρατικού πολιτεύματος, έχουν προστεθεί στις μέρες μας ορισμένοι παράγοντες που καθιστούν την παρουσία της κοινωνίας πολιτών απαραίτητη:

- α) επιτάχυνση των τεχνολογικών εξελίξεων η οποία καθιστά το θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει όσα θέματα συνδέονται με αυτές παρωχημένο.
- β) διεθνοποίηση της πληροφορικής και της επικοινωνίας, έτσι ώστε να σημειώνεται όλο και συχνότερα υπέρβαση του πλαισίου του έθνους/κράτους.
- γ) με την εμβάθυνση της δημοκρατίας, τη συνεχή βελτίωση της παιδείας και την κατά συνέπεια αυξημένη πληροφόρηση, ενδιαφέρον και προβληματισμό του μέσου πολίτη και ψηφοφόρου για τα κοινά, το έργο διακυβέρνησης κάθε χώρας καθίσταται όλο και πιο δύσκολο και η κάθε απόφαση μείζονος σημασίας απαιτεί όλο και περισσότερη προετοιμασία, διάλογο και χρόνο. Έτσι καταλήγουμε στο οξύμωρο αποτέλεσμα η επιτάχυνση των διεθνών εξελίξεων και της τεχνολογίας να προκαλούν πιθανόν και επιβράδυνση στα δημοκρατικά συστήματα λήψης αποφάσεων.

Η αντιμετώπιση αυτής της σοβαρής ανακολουθίας στην ομαλή λειτουργία και πρόοδο της δημοκρατίας απαιτεί συνεχή αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ πολιτικών δυνάμεων και κρατικών οργανισμών από τη μια πλευρά και κοινωνίας από την άλλη.

Αυτά τα κενά έρχεται να καλύψει η κοινωνία πολιτών σε μια σύγχρονη, ανοιχτή και δημοκρατική κοινωνία.

Α. ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ

“Κάθε τυραννία στηρίζεται κατ’ ανάγκην στη γενική λαϊκή αποδοχή. Συνοπτικά, οι ίδιοι οι άνθρωποι, για οποιαδήποτε λόγο, συναινούν στη δική τους υποταγή. Αν δεν συνέβαινε αυτό, πράγματι καμιά τυραννία, καμιά κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να κρατήσει για πολύ...”

Ο τύραννος είναι μόνο ένα άτομο. Και δεν θα ήταν εύκολο να διατάξει την υπακοή ενός άλλου προσώπου, πολύ λιγότερο μιας ολόκληρης χώρας, αν δεν έδειχναν την υπακοή τους τα υποκείμενα με τη δική τους συναίνεση.»

La Boitie E. de, 1975, *The Politics of Obedience: The discourse of Voluntary Servitude*, New York: Free Life Editions, p. 13.

Λαός, Κοινωνία των πολιτών και κοινωνία πολιτών

Συνήθως χρησιμοποιούνται δύο εκφράσεις, *κοινωνία πολιτών* και *κοινωνία των πολιτών*, για να δηλωθούν τα ίδια ή παραπλήσια πράγματα με αποτέλεσμα πολλές φορές να προκαλείται σύγχυση. Σωστότερος είναι, κατά τη γνώμη μας, ο όρος **ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ**. Αν θέλουμε να διακρίνουμε τους όρους, η πρόταση μας είναι:

1. Ο λαός

Ο λαός απαρτίζεται από τους έχοντες το δικαίωμα του εκλέγειν πολιτών όπως ορίζει ο νόμος (άρθρο 51 παρ. 3 του ελληνικού Συντάγματος). Υπό αυτήν την έννοια ο λαός ως πολιτική οντότητα, ως σώμα συμμετοχής στα κοινά, ταυτίζεται με το εκλογικό σώμα. Ο πολίτης με αυτήν την, από νομική άποψη συστατική, έννοια παραμένει ιδιώτης, με μόνη εξαίρεση τη στιγμή που πλησιάζει την κάλπη και μέχρι να απομακρυνθεί από αυτήν.

2. Η κοινωνία των πολιτών

2.1. Η κοινωνία των πολιτών αναφέρεται στη δράση των πολιτών ως μονάδων, οι οποίες συνιστούν ενδεχομένως ένα άθροισμα πρωτογενών πολιτικών υποκειμένων, χωρίς αυτά να συναρθρώνονται απαραίτητα σε ένα ενιαίο υπο-σύνολο πέραν της εθνικής - κρατικής συγκρότησης και ταυτότητας. Οι πολίτες με αυτήν την έννοια είναι τα συνειδητά μέλη της οιοσδήποτε γενικής συνέλευσης του κράτους δεν συγκροτούν όμως οργανωμένα συλλογικά πολιτικά υποκείμενα.

2.2. Η κοινωνία των πολιτών έχει σαφέστερο και πιο περιοριστικό ιδεολογικό περιεχόμενο από τον λαό. Δεν αρκεί η ανά τετραετία προσέλευση στις κάλπες, αυτός είναι ο πολίτης με την τυπική έννοια του όρου, το άθροισμα όλων αυτών των πολιτών συνθέτει τον λαό. Οι διεθνείς συνθήκες, το Σύνταγμα, το εσωτερικό δίκαιο και βέβαια το κράτος με την έννοια όλων των πολιτειακών λειτουργιών είναι τα ανώτατα αντικείμενα σεβασμού από τους πολίτες της κοινωνίας πολιτών, όχι μόνο ως γράμμα, τυπολατρικά, αλλά πρώτα απ' όλα το ίδιο το πνεύμα τους. Το κράτος δικαίου δεν υπόκειται σε άλλες σκοπιμότητες, πιο ηθικές και πιο νόμιμες που υπέρκεινται αυτού, όπως η θρησκευτική πίστη, η προαιώνια πατρίδα, ο ακατάλυτος οικογενειακός δεσμός, ή άλλες, η άνευ όρων αφοσίωση στις οποίες μπορεί να δικαιολογεί την παραβίαση των κανόνων του κοινωνικού συμβολαίου.

2.3. Επίσης ο πολίτης με αυτήν την έννοια δεν έχει μόνον δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις και αυτές οι δύο όψεις της κοινωνικής του ένταξης είναι ισότιμες μεταξύ τους. Με άλλα λόγια θα πρέπει να διαχωρίσουμε την έννοια του δικαιώματος από την έννοια της επιθυμίας, αντιτασσόμενοι μάλιστα στις ανεξέλεγκτες επιθυμίες ορισμένων ατόμων και ομάδων που στρέφονται εγωιστικά εναντίον του κοινωνικού συνόλου και των κανόνων συμβίωσης της πολιτικής κοινότητας. Ο πολίτης της κοινωνίας των πολιτών τείνει να ενδιαφέρεται για τον δημόσιο χώρο και τους άλλους πολίτες γύρω του όσο ενδιαφέρεται και για τον εαυτό του. Με ενδιαφέρει το δίκιο όχι το δίκιο μου, όπως έλεγε ο Δημόκριτος. Αυτή η λεπτή και σε συνεχή αναδιάταξη ισορροπία χαρακτηρίζει μια νέα δημοκρατική ποιότητα, μια βαθύτερη δημοκρατική συμπεριφορά, την κοινωνία των πολιτών.

Έτσι δεν δικαιούται να ομιλεί στο όνομα της κοινωνίας των πολιτών, εκείνος π.χ.

που το μόνο που κάνει είναι να φωνασκεί για τα δικαιώματα “του”, εκείνος που παραβιάζει τον νόμο για να υπηρετήσει τα συμφέροντα της πατρίδας του όπως εκείνος αυθαίρετα τα ορίζει, εκείνος που παίρνει τον νόμο στα χέρια του για να τιμωρήσει την εικαζόμενη εγκληματικότητα του ξένου εργαζομένου, εκείνος που συναρτά τον σεβασμό από την πλευρά του των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την τήρηση οποιασδήποτε αρχής αμοιβαιότητας από την άλλη πλευρά, εκείνος που στέκεται επιλεκτικά απέναντι στη δημοκρατία και το κράτος δικαίου παίρνοντας από αυτά μόνο ό,τι τον εξυπηρετεί.

Η συμμετοχή στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών προϋποθέτει ως ατομική στάση κατ’ ελάχιστον τον ενσυνείδητο, πλήρη και ανεπιφύλακτο σεβασμό της συνταγματικής δημοκρατίας, των δικαιωμάτων του ανθρώπου και όλων των διεθνών συνθηκών, ωστόσο κατά κανόνα απουσιάζει η τάση προς την περαιτέρω οργανωμένη εμβάθυνση και καθημερινή επιδίωξη όλων των παραπάνω στο πεδίο που ο κάθε ενεργός πολίτης επιλέγει, προκειμένου να προσδίδεται στη δημοκρατία και το κράτος δικαίου ένα όλο και περισσότερο ποιοτικό περιεχόμενο.

Τέλος η συμμετοχή στην κοινωνία των πολιτών προϋποθέτει έναν ενημερωμένο πολίτη που προβληματίζεται σε σχέση με τα βασικά ερωτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης, της κοινωνικής συνύπαρξης και της διαχείρισης των κοινών υποθέσεων.

2.4. Έτσι το περιεχόμενο της κοινωνίας των πολιτών είναι ευρύτερο αυτού της κοινωνίας πολιτών. Το ίδιο και ο αριθμός των προσώπων που θεωρούνται και θεωρούν εαυτούς ότι μετέχουν σε αυτήν. Στην κοινωνία των πολιτών συμμετέχουν κατά βάση πολίτες με την παραπάνω έννοια ή ενεργοί πολίτες, αλλά κατά κανόνα απουσιάζει το στοιχείο της οργανωμένης δράσης ομάδων πολιτών.

3. Η κοινωνία πολιτών

3.1. Η κοινωνία πολιτών αναφέρεται κυρίως στις οργανωμένες ομάδες πολιτών που επιδιώκουν από κοινού την επίτευξη ενός κοινωφελούς -κατά την εκτίμηση τους βεβαίως- σκοπού. Η κοινωνία πολιτών στο επίπεδο των ατόμων απαρτίζεται μόνο από ενεργούς πολίτες. Ο Τζων Στιούαρτ Μιλ διακρίνει τους πολίτες σε ενεργούς και παθητικούς και διευκρινίζει ότι συνήθως οι κυβερνώντες προτιμούν τους δεύτερους επειδή

είναι πολύ πιο εύκολο να εξουσιάζεις υπηκόους υπάκουους ή αδιάφορους, αλλά η δημοκρατία, όπως λέει, έχει ανάγκη από τους πρώτους.

3.2. Έκφραση της κοινωνίας πολιτών είναι τόσο οι παραδοσιακοί θεσμοί κοινωνικής εκροσώπησης και συμμετοχής όσο και οι σύγχρονες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Στην παραδοσιακή κοινωνία πολιτών συγκαταλέγονται επομένως οι οργανώσεις των παραγωγικών τάξεων, η τοπική αυτοδιοίκηση, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και κατά μια θεώρηση η εκκλησία/ες. Οι θεσμοί αυτοί συμπράττουν στην παραγωγή πολιτικής, αν και δεν αποτελούν μέρος της επίσημης πολιτικής διαδικασίας. Από την ανεξαρτησία τους από ιδιωτικά και κομματικά συμφέροντα και ιδεολογικές προκαταλήψεις, από την ικανότητα να βλέπουν μακρύτερα και ευρύτερα, εντάσσοντας το μερικό το οποίο εκπροσώπουν στο συμφέρον του συνόλου και συνθέτοντας ένα γενικότερο σχέδιο καθώς και την ποιότητα, ευθυκρισία και αποτελεσματικότητα του δημοσίου ελέγχου που ασκούν τα ΜΜΕ, εξαρτάται ο βαθμός επιτυχούς εκπλήρωσης της αποστολής τους.

Έτσι όλοι αυτοί οι θεσμοί σε έναν μεγάλο βαθμό ενσωματώνονται στις επίσημες διαδικασίες παραγωγής πολιτικής, ωστόσο διατηρούν τη σημασία τους, και ο ρόλος τους σε μια δημοκρατία παραμένει σχεδόν αναντικατάστατος.

Κατόπιν, από τη δεκαετία του '60 τα κοινωνικά κινήματα κριτικής, το φεμινιστικό, το οικολογικό, το φιλειρηνικό και της νεολαίας παρά την ευρύτερη κοινωνική συμμετοχή σε αυτά αποτέλεσαν παρακλάδια κομματικών κορμών, συστοιχισμένα με ιδεολογικές κοσμοθεωρήσεις. Σήμερα μεταλλάσσονται σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κάθε είδους.

Να σημειωθεί ότι ο όρος «μη κυβερνητικές» χρησιμοποιείται διεθνώς για να δηλώσει όλες τις μορφές διακυβέρνησης και όχι μόνο την κυβέρνηση ενός κράτους, ήτοι: τοπικές και περιφερειακές κυβερνήσεις, εθνικές κυβερνήσεις, υπερεθνική κυβέρνηση, όπως π.χ. οι θεσμοί της ΕΕ, διεθνής διακυβέρνηση διαμέσου περιφερειακών και παγκόσμιων διεθνών οργανισμών.

Η κοινωνία πολιτών

μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού

- συνεισφέρει στον εξωκοινοβουλευτικό έλεγχο της συντεταγμένης πολιτικής εξουσίας
- δεν αποδέχεται το μονοπώλιο των πολιτικών κομμάτων και του κράτους στην παραγωγή πολιτικής
- θέτει σε αμφισβήτηση την παραδοχή ότι μόνο ο ιδιωτικός τομέας διακρίνεται για την υψηλή του αποτελεσματικότητα
- επιτελώντας μια ξεχωριστή κοινωνική λειτουργία συμπληρώνει την αδυναμία ή την έλλειψη θέλησης τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα, ως τρίτος τομέας της οικονομίας

ως χώρος αγωγής και αξιών του πολίτη

- διασφαλίζει τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, χαρακτηρίζοντας μια συμμετοχική, αλληλοελεγχόμενη και δημοκρατική κοινωνία
- επιτελεί μια εκπολιτιστική και παιδαγωγική αποστολή, συμβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ιδιαίτερα στην κατανόηση και προσέγγιση του άλλου, του διαφορετικού και την καλλιέργεια της έμπρακτης ισοτιμίας μεταξύ όλων των ανθρώπων
- προσφέρει μια δημιουργική και κοινωνική διέξοδο στη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου
- συμμετέχει στη δημιουργία υπεύθυνων, αλληλέγγυων, ηθικών και αυτεξούσιων ατόμων
- αναδεικνύει τον εθελοντισμό και την προσφορά στον άνθρωπο ως ηθικές και κοινωνικές αξίες
- συμβάλλει στην τόνωση της συντροφικότητας και της αλληλεγγύης ως ζωτικό αντιστάθμισμα στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της εποχής μας
- εκπαιδεύει σε σχέση με τη σημασία και τους τρόπους της συλλογικής εργασίας για έναν κοινωφελή σκοπό

ως εγκόσμια δύναμη

- εκκοσμικεύει τις θρησκευτικές αξίες και ηθική και αποδυναμώνει τις μεταφυσικές απλουστεύσεις, δοξασίες και παραπλανήσεις
- δυσπιστεί ως προς το κυνικό στερεότυπο του σύγχρονου πολιτικού ρεαλισμού πως «πολιτική είναι η τέχνη του εφικτού», αποδίδοντας τη σημασία που αξίζει και στις προθέσεις των πολιτικών δρώντων, και στον δρόμο «προς την Ιθάκη», ανεξαρτήτως αμέσου και απτού αποτελέσματος, αλλά και στοχεύοντας σε ποιοτικά άλματα και υπερβάσεις
- προσβλέπει σε μακροπρόθεσμες συλλογικές στοχεύσεις καθώς είναι απαλλαγμένη από εκλογικές δεσμεύσεις
- αποδεσμεύει τις απαραίτητες για την πρόοδο της κοινωνίας δυνάμεις της τόλμης, των ρηξικέλευθων πρωτοβουλιών, της ελευθερίας έκφρασης και της αναζήτησης συναινέσεων

Συνοπτικά, η Κοινωνία Πολιτών λειτουργεί ως διάυλος αμφίδρομη και εποικοδομητικής επικοινωνίας μεταξύ των επίσημων πολιτικών δομών και της κοινωνίας

Β. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ “ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ”

Γράφει στα απομνημονεύματά του ο Ανδρέας Συγγρός όταν ο Χαρίλαος Τρικούπης προσπαθούσε να τον πείσει να κατέβει στην πολιτική για να υπηρετήσει τη χώρα:

*“Αλλ’ εγώ τω αντέταξα ότι δια να κάμω τι επί του προκειμένου, αν ποτέ παρουσιασθεί ανάγκη, δεν είναι χρεία να είμαι εν ενεργεία πολιτευόμενος. Εις τούτο μοι απάντησε αυτολεξεί:
Απατάσθε. Εν Ελλάδι χωρίς να πολιτεύηται τις ουδέν δύναται να πράξει, με όσην και να έχη καλήν θέλησιν. Αν ούτως έχη το πράγμα, τω απεκρίθην, τόσω το χειρότερον δια την Ελλάδα”.*

Οι ΜΚΟ και ο πολίτης

Ολο και περισσότεροι συμπολίτες μας συμμετέχουν σε ένα σωματείο, σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση, σε έναν εθελοντικό φορέα, σε μια ένωση πολιτών. Έτσι απολαμβάνουν τη μοναδική εμπειρία της συμμετοχής στη δημοκρατική διαδικασία, πέραν της άσκησης του εκλογικού τους δικαιώματος. Αυτή είναι η πορεία των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών και αυτή είναι η πορεία που σιγά - σιγά ακολουθεί και η Ελλάδα.

Η πορεία αυτή είναι μια πορεία αργή, γιατί προϋποθέτει αλλαγή της στάσης μας απέναντι στην πολιτική, τα κόμματα και το κράτος, καθώς και την αναθεώρηση της ψυχολογικής μας προσκόλλησης σε συνθήκες αμετακίνητης ασφάλειας, προστατευτισμού, βεβαιότητας και εσωστρέφειας. Σε τελευταία ανάλυση είναι μια πολιτισμική αλλαγή.

Ο πολιτικός πολιτισμός μιας κοινωνίας αποτελεί τροφοδότη του συνολικού της

πολιτισμού και προσδιορίζεται από την ποιότητα και την ωριμότητα της δημοκρατίας που χαρακτηρίζει τόσο τους θεσμούς και τη λειτουργία τους όσο και την καθημερινή συμπεριφορά των ατόμων. Η ύπαρξη δημοκρατικών θεσμών σε μια κοινωνία δεν είναι στοιχείο αρκετό για την ανάπτυξη δημοκρατικής συνείδησης. Η τελευταία είναι απαραίτητη τόσο για τη διατήρηση όσο και ει δυνατόν για την εμβάθυνση των θεσμών αυτών. Χρειάζεται και η απαραίτητη δημοκρατική παιδεία. Η εκμάθηση δηλαδή και το σταδιακό βίωμα μιας συμπεριφοράς πολίτη σε μια δημοκρατική και ευνομούμενη πολιτική κοινότητα.

Η κοινωνία πολιτών, οι εθελοντικές και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις διασφαλίζουν στον πολίτη, τον ισορροπημένο πολίτη, τη δυνατότητα να μην εξαντλεί τη συμμετοχή του με τη προσέλευση του στις κάλπες μια φορά κάθε τέσσερα χρόνια, αλλά να συμμετέχει καθημερινά, όπου υπάρχουν προβλήματα και ανάγκες, όπου η επιστημονική, η επαγγελματική, ή η βιοτική του ένταξη επιβάλλει κι ακόμα να εκφράζει με τον τρόπο του την αγωνία του και την αλληλεγγύη του για μεγάλα προβλήματα της ανθρωπότητας, όπως είναι οι σεισμοί, η απειλή της καταστροφής του περιβάλλοντος, η εξάντληση των φυσικών πόρων, οι ανθρωπιστικές τραγωδίες, οι πολεμικές συγκρούσεις, η φτώχεια κ.α.

Αυτή η ελεύθερη κοινωνία ακριβώς επειδή δεν ταυτίζει την πολιτική με τα κόμματα και μόνο, επιτρέπει και καταξιώνει τη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά έξω και πέρα από την κομματική του ταυτότητα ή προτίμηση, που αναμφίβολα έχει και οφείλει να έχει, έξω και πέρα από τους καταναγκασμούς, την αναποτελεσματικότητα και πολλές φορές τη σπατάλη ή και τη διαφθορά της κρατικής εξουσίας.

Για να μπορεί να αυτενεργήσει όμως ο πολίτης και να δει την προσπάθεια του να ευδοκιμεί χρειάζονται δύο στοιχεία: πρώτον, η ύπαρξη παιδείας εθελοντή και αγωγής συμμετοχής στα κοινά μέσα σε μια κοινωνία πολιτών και δεύτερον η ηθική αναγνώριση της προσφοράς του. Και τα δύο αυτά στοιχεία εξάλλου είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους: εάν μια κοινωνία αντιλαμβάνεται τη σημασία ενεργοποίησης του πολίτη έξω και πέρα από το κράτος και τα κόμματα, πιστεύει στην προσφορά του ανθρώπου στον άνθρωπο, τότε σέβεται, αναγνωρίζει και τιμά αυτή την ανιδιοτελή προσπάθεια. Έτσι

το κράτος και τα κόμματα αναγκάζονται να γίνουν κι αυτοί πιο αποτελεσματικοί, πιο διαφανείς, πιο ευαίσθητοι, πιο συναινετικοί, πιο χρήσιμοι στο κοινωνικό σύνολο.

Ο εθελοντής δεν ζητά χρήματα για να προσφέρει έργο. Αντιθέτως αφιερώνει χρόνο, κόπο, ψυχικές δυνάμεις και πολλές φορές χρήματα, οσάκις μάλιστα από το υστέρημά του, προκειμένου να επιτευχθεί κάποιος κοινωφελής σκοπός. Δυστυχώς ακόμα στην κοινωνία μας η προσφορά αυτή πολλές φορές δεν αναγνωρίζεται. Ορισμένες φορές μάλιστα δεν γίνεται κατανοητή ή αντιμετωπίζεται με δυσπιστία ή και με κακοπιστία ακόμη. Στις περιπτώσεις αυτές εφευρίσκονται αλλότρια ή και δόλια κίνητρα που υποτίθεται ότι κινητοποιούν τον εθελοντή, τον πολίτη: πολιτική ματαιοδοξία, έμμεσο οικονομικό όφελος, αφέλεια με την έννοια της άστοχης ανάλωσης πολύτιμου χρόνου, κ.λπ.

Προφανώς όσοι θεωρούν ότι τα χρήματα και τα υλικά αγαθά είναι η μόνη πηγή ευτυχίας και κοινωνικής καταξίωσης για τον άνθρωπο και για να τα αποκτήσουν είναι διατεθειμένοι να κάνουν τα πάντα, έχουν κάθε λόγο να διαστρέφουν τα κίνητρα του εθελοντή και του πολίτη. Έτσι όλο και περισσότερο ειλικρινείς και ταυτόχρονα ικανοί λειτουργοί των κοινών, οι οποίοι αρκετές φορές εμφανίζουν υψηλό δείκτη υπαπαρήνσης, αλτρουισμού, κοινωνικής αλληλεγγύης και διάθεσης διακινδύνευσης προσωπικών αγαθών, αποφεύγουν τις επίσημες δομές της πολιτικής και δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο της κοινωνίας πολιτών. Δεν αποσύρονται κατ' ανάγκη από τα φώτα της σκηνής, απλώς επιλέγουν άλλη σκηνή. Γιατί γι' αυτούς “η ευτυχία δεν έχει καμιά σχέση με αντικειμενικότητα: ένα δισεκατομμύριο από μόνο του δεν με κάνει ευτυχή. Αντιθέτως όσο αφήνω το εγωκεντρικό μου σφίξιμο για ν' ανοιχτώ στον άλλο, τόσο ονειρεύομαι και άρα ευδαιμονώ” (Στέλιος Ράμφος).

Συμπερασματικά, εκτός των άλλων λειτουργιών που η κοινωνία πολιτών επιτελεί σε ένα σύγχρονο πολιτικό σύστημα, συνιστά για τον ίδιο τον άνθρωπο, τον πολίτη, έναν αυτοτελή προορισμό, αποτελεί αυταξία.

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις-μεθοδολογικές διακρίσεις

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις θα μπορούσαν να διακριθούν μεταξύ τους κατά δυο τρόπους:

α. Από το εύρος και την ποιότητα του κινήτρου και τη συνειδησιακή ένταση των ενεργών πολιτών που δραστηριοποιούνται στη ΜΚΟ.

<p><i>Οργανωμένοι πολίτες που εκφράζουν τα συμφέροντα, τις ανησυχίες ή τις απόψεις της ιδιαίτερης πληθυσμιακής ομάδας στην οποία οι ίδιοι ανήκουν ή θλιγονται</i></p>	<p><i>Οι ΜΚΟ των οποίων τα μέλη ευαισθητοποιούνται σχετικά με ζητήματα που εκ πρώτης όψεως δεν επηρεάζουν τουλάχιστον άμεσα και βραχυπρόθεσμα τη ζωή τους και που ωστόσο τους κινητοποιούν, αυτές αποκαλούνται και μετα-ύλιστικές, ή μετα-παραδοσιακές</i></p>
<p>* π.χ. τοπική οικολογική οργάνωση για τη διάσωση τοπικού οικοσυστήματος,</p>	<p>* π.χ. διεθνής οικολογική οργάνωση διαμέσου της οποίας ακτιβιστές ενεργοποιούνται σε μακρινό τόπο ή και άλλη ήπειρο,</p>
<p>* άτομα με ειδικές ανάγκες,</p>	<p>* οργανώσεις εθελοντών π.χ. υπέρ ατόμων με ειδικές ανάγκες χωρίς να είναι οι ίδιοι,</p>
<p>* σεισμοπαθείς,</p>	<p>* οργανώσεις ανθρωπιστικής βοήθειας π.χ. σε σεισμοπαθείς στην ίδια τη χώρα ή σε άλλη χώρα,</p>
<p>* σύλλογος γονέων και κηδεμόνων ή σχολικοί τροχονόμοι</p>	<p>* σύλλογοι προστασίας του παιδιού και εξωσχολικής αγωγής.</p>
<p>* θύματα κακοδιοίκησης, κακοδικίας, υπερφορολόγησης ή άδικης φορολογικής μεταχείρισης, από έλλειψη νομικού πλαισίου κ.λπ.</p>	<p>* πολίτες για τον εκσυγχρονισμό των θεσμών, για τον έλεγχο της κυβερνητικής δράσης και της δημόσιας διοίκησης, κατά της διαφθοράς στον δημόσιο βίο, για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης κ.ο.κ.</p>

β. Από την καθολική ή μη αποδοχή του ειδικού θέματος το οποίο κάθε ΜΚΟ υπηρετεί

Υπάρχουν εκείνες οι ΜΚΟ που υπηρετούν γενικώς παραδεκτούς στόχους ή συνεισφέρουν στην αντιμετώπιση μη αμφισβητήσιμων αναγκών, όπως π.χ. κατά κανόνα στον χώρο του πολιτισμού, της ενασχόλησης με το παιδί, την τρίτη ηλικία, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, την προσφορά ανθρωπιστικής βοήθειας, την καταπολέμηση των ναρκωτικών κ.ο.κ. Η κινητοποίηση στο πεδίο αυτό δεν είναι γενικώς ενοχλητική σε κανέναν.

Υπάρχουν όμως και εκείνες γύρω από τους στόχους των οποίων δεν υπάρχει καθολική συναίνεση, αντίθετα σε αρκετές περιπτώσεις τα θέματα που προωθούν είναι θέματα ιδεολογικής, πολιτικής ή πολιτισμικής αιχμής για τη συγκεκριμένη κοινωνία, όπως για παράδειγμα οι διάφορες εκδοχές υπερασπιστών της ειρήνης, η προαγωγή της ευρωπαϊκής ιδέας, η ενεργητική αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας, η προστασία των μεταναστών, η έκφραση και τα δικαιώματα των μειονοτήτων και η άνευ όρων υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η υποστήριξη της πολυπολιτισμικής κοινωνίας κ.ο.κ.

Πολλές φορές μικρές ομάδες ανθρώπων κατορθώνουν να επιβάλλουν, να πείσουν σχετικά με θέσεις, ιδέες, προτάσεις που στην αρχή φαίνονταν περιθωριακές, ριζοσπαστικές, αντιδημοφιλείς, τελικώς όμως αποδεικνύονται σωστές και δίκαιες κι έτσι προοδεύει ο πολιτισμός κι εξελίσσεται η ιστορία.

*Μια μικρή ομάδα σκεπτομένων
και αφοσιωμένων στον σκοπό τους ανθρώπων
μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο.*

*Πράγματι αυτό είναι το μόνο πράγμα
το οποίο στην ιστορία μπορεί να συμβεί.*

Margaret Mead

Πεδία δραστηριοποίησης Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων

- * κινήσεις πολιτών, αγωγή του πολίτη (συνταγματική, δημοκρατική συμμετοχική)
- * προστασία του περιβάλλοντος, περιβαλλοντική εκπαίδευση
- * προσφορά αναπτυξιακής υποστήριξης και βοήθειας στο εξωτερικό
- * παροχή επείγουσας ανθρωπιστικής βοήθειας στο εξωτερικό
- * αντιμετώπιση (πρόληψη - διαχείριση) συγκρούσεων στο εξωτερικό
- * υπεράσπιση της ειρήνης στον κόσμο
- * προώθηση της ενωμένης Ευρώπης

- * υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών
- * καταπολέμηση των διακρίσεων (ρατσισμός, ξενοφοβία, αντισημιτισμός)
- * δικαιώματα των γυναικών
- * προστασία του καταναλωτή
- * προστασία των μειονοτήτων (αναγνωρισμένες εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές μειονότητες, μετανάστες) - δικαιώματα ειδικών ομάδων (φυλακισμένοι - κρατούμενοι, ομοφυλόφιλοι, εξαρτημένοι, αντιρρησίες συνείδησης, θύματα βασανιστηρίων κ.α.)
- * άτομα με ιδιαίτερες ικανότητες ή ειδικές ανάγκες

- * φιλανθρωπία - κοινωνική πρόνοια, κοινωνικός αποκλεισμός
- * διαπολιτισμική κατανόηση, εκπαίδευση και αλληλεγγύη

- * συμμετοχή της νεολαίας
- * εξωσχολική αγωγή - διαχείριση ελεύθερου χρόνου
- * προστασία του παιδιού

- * πολιτισμός, πολιτιστική κληρονομιά
- * ανάπτυξη εθελοντικής συμμετοχής
- * ενώσεις φορολογουμένων, χρηστών δημοσίων υπηρεσιών, τηλεθεατών και ακροατών, πολιτών που υπερασπίζονται τη διαφάνεια στις δημόσιες λειτουργίες κ.α.

Μετα-υλιστικές ή μετα-παραδοσιακές οργανώσεις

Τα μέλη τους κινητοποιούνται για σκοπούς οι οποίοι αφίστανται ενός στενά νοούμενου ή και ευρύτερου υλικού συμφέροντος μιας κατηγορίας του πληθυσμού, αγγίζοντας προσωπικές ανησυχίες που αφορούν μακρινούς τόπους ή χρόνους, ανθρώπινες ευαισθησίες, αφηρημένα πλανητικά δικαιώματα, ουτοπικές προσδοκίες ή με την κοινή λογική καταρχήν ανέφικτες στοχεύσεις, πολύ γενικές επιδιώξεις, περιέχουν ιδεολογικές βλέψεις, εξορθολογισμένες μεταφυσικές αγωνίες και περιέχουν εν γένει οικουμενικά μη υλιστικά στοιχεία. Για παράδειγμα: στους χώρους της περιβαλλοντικής προστασίας, της ανθρωπιστικής βοήθειας, της αντιμετώπισης των ναρκωτικών και των εξαρτημένων, της φιλανθρωπίας και της κοινωνικής πρόνοιας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας μέσα στις ανεπτυγμένες κοινωνίες (τέταρτος κόσμος), της δια-πολιτισμικής κατανόησης και εκπαίδευσης, της διαφύλαξης της ειρήνης, της αποτροπής και της διαχείρισης των συγκρούσεων, της ανάπτυξης του τρίτου κόσμου, της πολιτιστικής κληρονομιάς, της νεολαίας, της θέσης του αιμοδότη, των δικαιωμάτων του καταναλωτή, του τηλεθεατή, του φορολογούμενου, του χρήστη δημοσίων υπηρεσιών εν γένει, του στρατευμένου, του ατόμου με ειδικές ανάγκες, του παιδιού, της τρίτης ηλικίας κ.λπ.

Αυτός ακριβώς ο “μετα-υλιστικός” και “αντι-ρεαλιστικός” χαρακτήρας κάνει όσους αδυνατούν να δουν τον κόσμο έξω από ένα ιδιωτικό και τελικά ατομικώς χρησιμοθηρικό πρίσμα, όπως και όσους αντιμετωπίζουν με παραδοσιακό και μονοδιάστατο τρόπο την πολιτική διαδικασία και την κοινωνική οργάνωση, μη ανεχόμενοι εύκολα μάλιστα αποκλίσεις από αυτήν τη μόνη αλήθεια, να στέκονται απορημένοι και αμήχανοι μπροστά στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τους εθελοντές.

Για να γίνει πιο σαφής η διαφορά: άλλο ο σύλλογος ατόμων της νόσου Χάνσεν ή του Αίητς, τα οποία είναι τα ίδια φορείς και άλλο ο σύλλογος πολιτών για την υπεράσπιση και την έμπρακτη εκδήλωση βοήθειας υπέρ των ατόμων της νόσου Χάνσεν ή Αίητς, τα οποία δεν είναι τα ίδια φορείς αλλά κινητοποιούνται σχετικά με το θέμα και υπέρ των φορέων, επί τη βάση μιας γενικότερης κόσμο-θεώρησης τους για τον ρόλο και την ηθική αποστολή τους στη ζωή. Άλλη η φύση της δραστηριοποίησης των γυναικών που έχουν πέσει θύματα κακοποίησης, άλλη η φύση της δράσης αυτών που

κινητοποιούνται για την αντιμετώπιση της κακοποίησης χωρίς να τους αφορά άμεσα, με την έννοια ότι δεν είναι οι ίδιοι θύματα ούτε είναι διαπιστωμένη η άμεση απειλή να γίνουν. Άλλο πράγμα η συμμετοχή σε έναν σύλλογο γονέων και κηδεμόνων σχολείου όπου πηγαίνει το παιδί μας, άλλο η ιδεολογική και κοινωνική στράτευση, αδιακρίτως ακόμα και αν είμαστε γονείς ή όχι στην υπηρεσία συλλόγων για την προστασία του παιδιού. Άλλο ο σύλλογος όσων έχουν κάνει ευρωπαϊκές σπουδές και μοιράζονται κοινά επαγγελματικά ή πνευματικά ενδιαφέροντα και άλλο οι οργανώσεις που υπηρετούν ευθέως πολιτικά την ιδέα της Ευρώπης. Άλλο αυτοί που συμμετέχουν σε έναν σύλλογο που προωθεί τις ανταλλαγές προκειμένου να αυξήσουν τις προσωπικές τους, γλωσσικές, πολιτιστικές, διαφυλετικές, γνωστικές και, στις περισσότερες περιπτώσεις, επαγγελματικές εμπειρίες, και άλλο αυτοί που υπηρετούν συνειδητά με συνέπεια και διάρκεια και χωρίς "προσωπικές αποσβέσεις επενδύσεων χρόνου" τα πανανθρώπινα ιδεώδη της δια-πολιτισμικής κατανόησης και αλληλεγγύης εργαζόμενοι σε οργανώσεις που προωθούν τις ανταλλαγές και την ανθρώπινη κινητικότητα ειδικά των νέων.

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κινήσεις πολιτών

Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που έχουν έναν σαφή θεματικό εντοπισμό και εκδηλώνουν το έντονο ενδιαφέρον τους για πολύ συγκεκριμένα θέματα γύρω από τα οποία περιστρέφεται η δραστηριότητα τους, οι κινήσεις πολιτών αποτελούν ΜΚΟ που είναι **ενώσεις ενεργών πολιτών με οριζόντια ενδιαφέροντα**.

Οι κινήσεις πολιτών επιλέγουν δηλαδή να ασχολούνται με **πολύ διαφορετικά μεταξύ τους θέματα**, αρκετά από τα οποία είναι θέματα της κεντρικής πολιτικής επικαιρότητας, αν και χωρίς να έχουν συνήθως σφαιρική βλέψη, να παρεμβαίνουν δηλαδή στο σύνολο των προβλημάτων που απασχολούν μια κοινωνία.

Η ειδοποιός διαφορά τους από τα πολιτικά κόμματα είναι ακριβώς ότι η συμμετοχή των κινήσεων πολιτών στα κοινά παρά την ενασχόληση τους με ένα σύνολο θεμάτων και αρκετές φορές με τα θέματα της **υψηλής πολιτικής, δεν φιλοδοξεί να απο-**

τελέσει κομματικό μόρφωμα που θα συμμετέχει στις διαδικασίες της επίσημης πολιτικής.

Γι’ αυτό πολλές φορές οι κομματικές πεποιθήσεις των μελών τους δεν είναι ταυτόσημες και τις κινήσεις πολιτών διακρίνει ο **πολυκομματικός ή υπερκομματικός χαρακτήρας**. Ωστόσο μία ελάχιστη ενιαία ιδεολογική κατεύθυνση είναι συστατικό στοιχείο μίας κίνησης πολιτών.

Αν αυτή η (από κομματική άποψη) πολυσυλλεκτική και ευρυφασματική ταυτότητα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων είναι περισσότερο εφικτή, ίσως και αυτονόητη, λόγω της επίμονης μονοθεματικής ενασχόλησης και του όχι επικαιρικού συνήθως αλλά του μακροπρόθεσμου χαρακτήρα της δράσης τους, δεν συμβαίνει το ίδιο με τις κινήσεις πολιτών, για τις οποίες η τοποθέτηση στα μεγάλα θέματα ως προς τα οποία συγκρούονται τα πολιτικά κόμματα συνιστά μια διαρκή πρόκληση τήρησης αποστάσεων και δοκιμάζει ευρύτερες αντοχές. Γι’ αυτόν τον λόγο απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή ώστε οι κινήσεις πολιτών να μην εξελίσσονται σε δεξαμενές σκέψης πολιτικών κομμάτων ή προσώπων, ούτε να συγχέονται με αυτές, καθώς επίσης και να μην οδηγούνται σε κλειστές ενώσεις προσώπων αποκομμένες από την κοινωνία και χωρίς ευρύτερη επιρροή.

Ο ρόλος των κινήσεων πολιτών σε μια ανοιχτή κοινωνία είναι εξαιρετικά πολύτιμος.

Γ. ΠΩΣ ΣΥΓΚΡΟΤΕΙΤΑΙ Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ: Αντιπροσωπευτική και συμμετοχική δημοκρατία

«Δεν μπορείτε να βοηθήσετε τους ανθρώπους μόνιμα κάνοντας γι' αυτούς ό,τι θα μπορούσαν και θα έπρεπε να κάνουν εκείνοι για τον εαυτό τους»

Αβραάμ Λίνκολν

Κράτος και ΜΚΟ

Υπάρχει, όπως έχει ήδη επισημανθεί, η τυπική δημοκρατία όπου ο πολίτης συμμετέχει ως ψηφοφόρος και από εκεί και πέρα στην καλύτερη περίπτωση ως φορολογούμενος και ως χρήστης δημοσίων υπηρεσιών ελέγχει ή δεν ελέγχει την κρατική εξουσία με την κριτική του, τις τοποθετήσεις και τις κατά νόμω ενέργειες του. Υπάρχει και η ουσιαστική δημοκρατία όπου ο πολίτης συμμετέχει καθημερινά στα κοινά. Στην ουσιαστική δημοκρατία οι πελατειακές ρυθμίσεις εξοβελίζονται και τη θέση τους παίρνουν υγιέστερες σχέσεις του κράτους με τον πολίτη, του κόμματος με τον ψηφοφόρο, του κόμματος με τα μέλη και τα στελέχη του, του ενεργού πολίτη με την ικανοποίηση αναγκών και την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων χωρίς τη μεσολάβηση του κράτους και των κομμάτων, τέλος με τη διάπλαση υπεύθυνων, αυτεξούσιων και ισορροπημένων πολιτών.

Οι ενεργοί πολίτες που δραστηριοποιούνται στις ΜΚΟ έχουν έναν στόχο τον οποίο στοχεύουν ευθέως, για τον οποίο συνήθως εργάζονται με πάθος, είναι δηλαδή εκ των πραγμάτων εχθροί των πελατειακών και αδιαφανών μεσολαβήσεων, του γνωστού ρουσφετιού, καθώς και των συμβιβαστικών εξισορροπήσεων προς τις οποίες τείνουν οι κυβερνήσεις που στην προσπάθεια ικανοποίησης αντιτιθέμενων συμφερόντων δυναμικών ομάδων οδηγούνται συχνά στον παραμερισμό του γενικού συμφέροντος. Η παρουσία και η δράση των Μ.Κ.Ο. και των κινήσεων πολιτών πλήττει ή φιλοδοξεί να πλήξει τον πελατειακό χαρακτήρα του κράτους, αφού αυτές δεν επιδιώκουν τη διατήρηση

ή την κατάκτηση της εξουσίας και καθώς αμφισβητούν τις ανισότητες, την αδικία, την έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθησίας, την επιλεκτικότητα, αποσπασματικότητα και ιδιοτέλεια των πελατειακών διευθετήσεων.

Επιστημονικές έρευνες (T.Rice, A.Sumberg - Η.Π.Α.) αλλά και εμπειρικά δεδομένα, δείχνουν ότι όπου η κοινωνία πολιτών και οι ΜΚΟ είναι ανεπτυγμένες και εκπληρώνουν με δυναμισμό τον ρόλο τους, εκεί η διακυβέρνηση είναι πιο αποτελεσματική, τα περιθώρια δεσποτισμού κατά την άσκηση της εξουσίας και αυταρχισμού των δημοσίων αρχών μικρότερα και η ικανοποίηση των πολιτών ευρύτερη. Όπου οι πολίτες κινούνται γενικώς σε ένα πλαίσιο κοινωνίας πολιτών, οι διοικήσεις είναι πιο αποτελεσματικές και αποδοτικές, ανταποκρινόμενες στις ανάγκες των πολιτών, με τρόπο έγκαιρο και επαγγελματικό. Όπου η κυρίαρχη κουλτούρα κινείται λιγότερο σε ένα πλαίσιο κοινωνίας πολιτών, οι διοικήσεις είναι λιγότερο δεκτικές και η πολιτική προσλαμβάνει περισσότερο πελατειακά χαρακτηριστικά (R.Putnam - Ιταλία).

Οι ΜΚΟ δεν είναι αποδεκτό να συμβάλλουν στην αναπαραγωγή ενός παρασιτικού και κρατικοδίαιτου παρεμβατισμού αλλά συμμετέχουν στην αυτοργάνωση και κινητοποίηση των πολιτών σε σχέση με θέματα που τους αφορούν ή με τις ξεχωριστές ευαισθησίες που ο καθένας έχει, στην προσπάθεια των οποίων η πολιτεία όποτε και όπου μπορεί και το θεωρεί σκόπιμο έρχεται αρωγός και μάλιστα όχι αποκλειστικός αλλά επικουρικός. Μια κρατική πολιτική που εξασφαλίζει σε ορισμένες ΜΚΟ όλα τα μέσα, υπονομεύει τον μη κυβερνητικό τους χαρακτήρα και δεν συμβαδίζει με τις απαραίτητες προϋποθέσεις της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας, που πρέπει να χαρακτηρίζουν κάθε ΜΚΟ.

ΜΚΟ και πολιτικά κόμματα

Για κάθε σύγχρονο πολιτικό κόμμα που διεκδικεί ή διαχειρίζεται την εξουσία, η ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης και σφριγηλής κοινωνίας πολιτών αποτελεί προϋπόθεση γόνιμης διακυβέρνησης, γιατί προσφέρει επιπλέον δυνατότητες για έναν υγιή και συνεχή εξωκοινοβουλευτικό έλεγχο τον οποίο χρειάζεται κάθε υπεύθυνη κυβέρνηση. Μια σύγχρονη κυβέρνηση χρειάζεται επίσης τις Μ.Κ.Ο. γιατί αυτές είναι

εξαιρετικά χρήσιμες σε όλο και περισσότερους τομείς πολιτικής όπου το κράτος έχει αποδειχθεί, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς, αδύναμο να προσφέρει υπηρεσίες υψηλής ποιότητας (ιδιαίτερα αυτό συμβαίνει στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών αλλά και αλλού).

Εφόσον τα πολιτικά κόμματα επιθυμούν να καταπολεμήσουν το ρουσφέτι δεν έχουν παρά να αποδώσουν στις ΜΚΟ τη θέση που τους αναλογεί στην πολιτική και την κοινωνία. Όχι με τρόπο ώστε να διακυβεύεται η ανεξαρτησία τους, αλλά συμβάλλοντας και αποδεχόμενοι την ενίσχυση ελεύθερων φωνών μέσα στην κοινωνία, στη βάση της αναγνώρισης της πραγματικότητας ότι ο εθελοντισμός αμφισβητεί το μονοπώλιο του κράτους στην κοινωνική πολιτική, οι ΜΚΟ την ιδέα ότι ο μόνος δημόσιος έλεγχος είναι ο κοινοβουλευτικός έλεγχος και η κοινωνία πολιτών τη λάθος εντύπωση ότι η πολιτική είναι έννοια συνώνυμη με τα πολιτικά κόμματα.

Αν τα κόμματα, που εκφράζουν ταξικά, επαγγελματικά, οικονομικά και ιδεολογικά συμφέροντα και απόψεις, είναι οι κύριοι εκφραστές της πάλης για την εξουσία κι έχουν, έτσι, σημαντικό ρόλο να παίζουν στις πολυκομματικές και κοινοβουλευτικές δημοκρατίες, εκφραστές της κοινωνίας πολιτών είναι οι κινήσεις πολιτών και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία και η συμμετοχική δημοκρατία είναι οι δύο αλληλοσυμπληρούμενες όψεις μιας σύγχρονης, ανοιχτής - εξελισσόμενης, αλληλέγγυας, ελεύθερης και ευημερούσας κοινωνίας.

Η συμμετοχή των μη κερδοσκοπικών φορέων στην ανάπτυξη και στην απασχόληση

Οι δομές του εθελοντισμού, τα σωματεία και τα ιδρύματα, και οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις γενικότερα, υπερβαίνουν τις γραμμές της διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου των πολιτών εν γένει -στις οποίες εντοπίζεται εξάλλου σε μεγάλο βαθμό η δραστηριότητα των Μ.Κ.Ο.- και διεισδύουν στον χώρο της απασχόλησης και της παραγωγής, καθώς, όπως προκύπτει από σχετική μελέτη στη Γαλλία, τη Γερμανία και το Ην. Βασίλειο, ο εθελοντικός τομέας εκπροσωπεί περίπου το 4%

του συνολικού ενεργού πληθυσμού, ενώ στην Ιταλία το 2%.

Οι δαπάνες των μη κερδοσκοπικών σωματείων ως ποσοστό του Α.Ε.Π. είναι 2% στην Ιταλία, 3,3% στη Γαλλία, 3,6% στη Γερμανία και 4,8% στο Ην. Βασίλειο. Ο αντίστοιχος αριθμός για τις Η.Π.Α. είναι περίπου 8% ενώ φθάνει σχεδόν στο 13% αν συμπεριληφθούν οι μη κρατικοί φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα παροχής υπηρεσιών εκπαίδευσης οποιασδήποτε βαθμίδας.

Για την Ελλάδα δεν υπάρχουν ανάλογα διαθέσιμα στοιχεία, ωστόσο από σχετική έρευνα την περίοδο 1997-1999 προκύπτει, αν και με πιθανότητες σχετικής αυθαιρεσίας, ότι οι εργαζόμενοι στον τομέα αυτό υπολογίζονται περίπου 4.500 και ο οικονομικός προϋπολογισμός των οργανώσεων της λεγόμενης κοινωνικής οικονομίας ή του τρίτου τομέα της οικονομίας ανέρχεται σε 37.700.000.000 δρχ. ή 110.640.000 Ευρώ.

Εθελοντισμός

Μέχρι σήμερα ο εθελοντισμός ήταν γνωστός στην Ελλάδα κυρίως στον χώρο της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας, της θρησκείας και των σπορ, και πολύ λιγότερο, ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, στον χώρο του περιβάλλοντος και της δασοπροστασίας, της αντιμετώπισης των φυσικών καταστροφών, της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των μεταναστευτικών και μειονοτικών ζητημάτων, του πολιτισμού και της εκπαίδευσης, της πολιτικά ανεξάρτητης προαγωγής ιδεών.

Εθελοντική εργασία είναι κάθε μορφή μη αμοιβόμενης εργασίας, κάθε εργασία η οποία δεν γίνεται με τον σκοπό του οικονομικού κέρδους. Οι εθελοντικές οργανώσεις ορίζονται, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με βάση τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

1. Πρέπει να διαθέτουν κάποια, έστω και υποτυπώδη, επίσημη ή θεσμική/νομική οντότητα,
2. πρέπει να είναι μη κερδοσκοπικές, που σημαίνει ότι στόχος τους δεν μπορεί να είναι η πρόσκτηση κέρδους από τα διοικητικά στελέχη ή τα μέλη τους,
3. πρέπει να είναι διοικητικά ανεξάρτητες, κυρίως από κυβερνήσεις και άλλες δημόσιες αρχές,

4. η διοίκηση πρέπει να ασκείται κατά «ανιδιοτελή» τρόπο. Αυτό σημαίνει, όχι μόνον ότι οι οργανώσεις δεν πρέπει να είναι αυτές καθεαυτές κερδοσκοπικές αλλά επίσης ότι εκείνοι που τις διοικούν δεν θα πρέπει να δραστηριοποιούνται με την προοπτική του προσωπικού κέρδους, τέλος
5. η δραστηριότητά τους να στοχεύει, τουλάχιστον εν μέρει, στην προώθηση των σκοπών δημόσιου συμφέροντος.

Σε αντίθεση λοιπόν με την κοινωνία πολιτών, κύριο οργανωτικό υποκείμενο της οποίας είναι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, στον εθελοντισμό περιλαμβάνονται επιπλέον (1) τα ευρωπαϊκά και εθνικά πολιτικά κόμματα, οι νομαρχιακές και δημοτικές παρατάξεις, (2) οι εκκλησίες, (3) οι επαγγελματικές και συνδικαλιστικές ενώσεις (στον βαθμό που δεν λογίζονται ως ΜΚΟ και ως σύγχρονη κοινωνία πολιτών), καθώς επίσης και (4) όλες οι δραστηριότητες που συνδέονται με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό και τη σωματική άσκηση (η δραστηριότητα στο πλαίσιο ορειβατικών και κυνηγετικών συλλόγων είναι ένα αμφισβητούμενο θέμα). Η διάσταση του κοινωφελούς χαρακτήρα εμπεριέχεται στην εθελοντική εργασία ακόμη και στην πιο ήπια και ευρεία εκδοχή της.

Από έρευνες στην Ευρωπαϊκή Ένωση προκύπτει ότι ένας στους τέσσερις Ευρωπαίους είναι εθελοντής. Κατά σειρά δε οι χώροι προσφοράς του είναι, τα σπορ και οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες, η συμμετοχή σε θρησκευτικές ομάδες, οι εκπαιδευτικοί και πολιτιστικοί φορείς, ο κοινωνικός και προνοιακός χώρος και η νεολαϊστική εργασία. Σύμφωνα με τις ίδιες έρευνες οι εθελοντές δεν είναι αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού: προέρχονται από τη μέση ηλικία, είναι πιο μορφωμένοι, πιο καλοπροαίρετοι, λιγότερο υλιστές, πιο θρησκευόμενοι και διακρίνονται για την υψηλή πολιτική τους δέσμευση. Τα κίνητρα των εθελοντών είναι μοιρασμένα: το 45% επηρεάζεται άμεσα από την εθελοντική δραστηριότητα την οποία αναλαμβάνει, το 42% χαρακτηρίζει μια στάση αλτροϊσμού.

Ο εθελοντισμός αναπτύσσεται με γρήγορα βήματα και στην Ελλάδα. Οι λόγοι γι' αυτό είναι: η είσοδος στην ώριμη μεταπολίτευση σε συνδυασμό και με τις εξελίξεις του 1989, η αυξανόμενη ευημερία και η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η ανεργία που οδηγεί σε δομές απασχόλησης με εθελοντικό περιεχόμενο, η σχετική έκπτωση του κράτους - πρόνοιας που οδηγεί αναπόφευκτα σε εκχώρηση υπηρεσιών, οι δημογραφικές εξελίξεις που οδηγούν τους πολιτικούς σε περιορισμό των δημοσίων δαπανών με

εθελοντικές αντισταθμιστικές δομές, η συνειδητοποίηση των νέων αναγκών (όπως το περιβάλλον, οι φυσικές καταστροφές, τα δικαιώματα, το μεταναστευτικό, η δημόσια υγεία κ.λπ.) και τέλος η ανεπάρκεια του πολιτικού συστήματος να δίνει αξιόπιστες λύσεις πολλές φορές, που συνοψίζεται συνήθως και ως κρίση της πολιτικής.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι στην Ελλάδα οι εθελοντικές ομάδες (των ΜΚΟ περιλαμβανομένων), που είναι λιγότερο ή περισσότερο ενεργές, πλησιάζουν τις 3.000.

Παγκόσμια κοινωνία πολιτών

Η κοινωνία πολιτών όλο και πιο πολύ ξεπερνά τα εθνικά σύνορα και προσλαμβάνει οικουμενικά χαρακτηριστικά. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον, η φτώχεια, οι φυσικές καταστροφές ακόμη και η διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας, είναι θέματα που δεν περιορίζονται εντός των κρατικών συνόρων και που γίνεται όλο και λιγότερο δεκτό ότι είναι αποκλειστικό αντικείμενο και αρμοδιότητα της εθνικής κυριαρχίας.

Επιπλέον, η **παγκοσμιοποίηση της οικονομίας** θέτει νέα ερωτήματα που συνδέονται με την ανάγκη πολιτικού-δημοκρατικού ελέγχου της νέας κατάστασης που διαμορφώνεται. Ήδη, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις δραστηριοποιούνται σε όλον σχεδόν τον κόσμο ευαισθητοποιημένες από προβλήματα τα οποία πράγματι δεν γνωρίζουν κρατικά-εθνικά σύνορα. Μάλιστα η οργάνωση επίσημων πολιτικών δομών στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, πόσο μάλλον ακόμη παρά πέρα στην κατεύθυνση μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι υπολείπεται σοβαρά όχι μόνο σε σχέση με την ταχύτητα των εξελίξεων αλλά ακόμη και σε σχέση με την κινητοποίηση που επιδεικνύουν και επιτυγχάνουν οι ΜΚΟ.

Τα σημερινά κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης, αν και θυμίζουν έντονα τις παραδοσιακού τύπου συγκρούσεις και παρά τον εν πολλοίς χαρακτήρα άρνησης που τα διακρίνει, θα μετασχηματίζονται όλο και σε πιο εποικοδομητικού θύλακες με μια τελικώς θετική συνεισφορά στο προϊόν της οικουμενικής αναδιαπραγμάτευσης των όρων της συλλογικής πλανητικής εν δικαίω συμβίωσης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ψηλότερα ο πήχυς με την κοινωνία πολιτών

Η κοινωνία πολιτών δεν είναι βέβαια πανάκεια. Σημαδεύει όμως μια ελεύθερη και ανοιχτή κοινωνία που συνεχώς βάζει τον πήχυ ψηλότερα, που ζητά όλο και περισσότερα από τον εαυτό της, που έχει το θάρρος να προτάσσει την ποιότητα, το βάθος και την ουσία της δημοκρατικής διακυβέρνησης και ταυτόχρονα έχει αναπτύξει την ικανότητα να απελευθερώνει τις πιο δημιουργικές από τις δυνάμεις που διαθέτει, να αξιοποιεί και να εντάσσει το μεγαλύτερο δυνατό μέρος των μελών της με τον πιο αξιοκρατικό κατά το δυνατόν τρόπο στις παραγωγικές και τις συλλογικές λειτουργίες.

Οι ΜΚΟ επιτυγχάνουν επομένως υψηλούς στόχους σε σχέση με το κοινό καλό εκεί που οι δημόσιες αρχές και ο ιδιωτικός τομέας από τη φύση του δεν μπορούν να το πράξουν ή δεν θέλουν να υπεισέλθουν.

Έτσι, όπως υποστηρίζει σε σχετική μελέτη του για τις δεκαετίες '70 και '80 ο R. Koopmans, η Γερμανία, η Ολλανδία και η Ελβετία αντιπροσωπεύουν τις πιο «προχωρημένες» περιπτώσεις στη διαδικασία εκσυγχρονισμού της πολιτικής συμμετοχής, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τη στροφή από παραδοσιακά (ταξικά, θρησκευτικά, εθνικά) ζητήματα προς τα ενδιαφέροντα των νέων κοινωνικών κινημάτων καθώς και από τη στροφή προς περισσότερο αντι-συμβατικές και νέου τύπου οργάνωσης μορφές. Η Γαλλία μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο, τα κινήματα του οποίου φαίνεται να μοιάζουν ποικιλοτρόπως με το γαλλικό μοντέλο, αποτελούν «ενδιάμεσες» περιπτώσεις, ενώ η Ισπανία θεωρείται ως η πιο «καθυστερημένη», με την έννοια ότι οι παραδοσιακές συγκρούσεις επικρατούν στον χώρο των κοινωνικών κινημάτων, και η συμμετοχή σε οργανώσεις είναι περιορισμένη».

Οι συνθήκες ευνοούν σήμερα την ανάδυση της κοινωνίας πολιτών. Την ευνοεί η οικονομική εξέλιξη που κινείται στην κατεύθυνση της απορρύθμισης (deregulation)

και της απελευθέρωσης των αγορών, οι επαναστάσεις της τεχνολογίας και της κοινωνίας της πληροφορίας, η απελευθέρωση των ΜΜΕ, η συρρίκνωση της εθνικής κυριαρχίας, τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τους διεθνείς οργανισμούς, συσσωματώσεις και τάσεις και την παγκοσμιοποίηση, όσο και από υπο-εθνικές οντότητες (περιφέρειες, τοπική αυτοδιοίκηση, προστασία μειονοτήτων, εσωτερική ομοσπονδopoίηση) καθώς και από την κρίση της πολιτικής.

Στο «γιατί» της πρώτης έκδοσης του περιοδικού «Κοινωνία Πολιτών» υποστηρίζεται εύστοχα ότι «η στρεβλή οικονομική ανάπτυξη, οι κοινωνικές ανισότητες, ο αρχηγισμός των κομμάτων, η κακοδιοίκηση, οι μαϊανδροί της εξωτερικής πολιτικής και η συγκριτικά χαμηλή ποιότητα της δημοκρατίας και του δημοσίου διαλόγου στη χώρα μας οφείλονται, ως έναν βαθμό, και στην έλλειψη θεσμών, οργανώσεων και πρωτοβουλιών που σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες παρεμβάλλονται ανάμεσα στην ατομική/ιδιωτική σφαίρα και τη δημόσια σφαίρα (κόμματα/κράτος) και συνιστούν την κοινωνία των πολιτών».

Όλοι λίγο - πολύ σήμερα ανακαλύπτουν τα πλεονεκτήματα και την αξία της κοινωνίας πολιτών. Σε αυτό έχει συμβάλει σε έναν βαθμό βέβαια, μετά το 1989 η κατάρρευση του ψυχροπολεμικού κόσμου των δύο συνασπισμών και η αποδόμηση του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Δεδομένων αυτών των εξελίξεων η κοινωνία πολιτών και οι Μ.Κ.Ο. συγκροτούν και προσφέρουν ένα πολιτικό υποκατάστατο ως προς τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας και την αντιρρόπηση των κυρίαρχων δυνάμεων της επίσημης πολιτικής εξουσίας.

Η κοινωνία πολιτών φαίνεται πως όχι μόνον ως μια δεύτερη κοινωνία διαφωνεί και αντιτίθεται, αλλά πως ενίοτε συνδιαμορφώνει την πολιτική δημοσιότητα και, κατ' αυτόν τον τρόπο, επηρεάζει το πολιτικό σύστημα στις σύγχρονες δημοκρατίες.

Η κοινωνία πολιτών δεν υπάρχει για να ζητάει από το κράτος και κάθε είδος επίσημης κυβέρνησης να κάνει όλο και περισσότερα πράγματα, είναι για (α) να ασκεί ει δυνατόν ασφυκτικό έλεγχο στους πολιτικούς και το κράτος ώστε να κάνουν καλά τη δουλειά τους (στο περιορισμένο πεδίο αρμοδιοτήτων τους) και (β) να κάνει η ίδια όσο περισσότερα και όσο καλύτερα γίνεται από αυτά που οι πολίτες οι ίδιοι ως άτομα, ο ιδιωτικός τομέας και η επίσημη πολιτική δεν μπορούν, δεν θέλουν ή δεν πρέπει να κάνουν.

Τι είναι η κοινωνία πολιτών, ένας ορισμός

Σύμφωνα με τον στοιχειώδη ορισμό της δημοκρατίας του Νορμπέρτο Μπόμπιο, ως δημοκρατικό καθεστώς εννοούμε κατά πρώτο λόγο ένα σύνολο διαδικαστικών κανόνων για τη διαμόρφωση συλλογικών αποφάσεων που προβλέπει και διευκολύνει την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή των ενδιαφερομένων.

Αυτή η συμμετοχή, υποστηρίζουμε εμείς, συντελείται με τρεις τρόπους: ως οικονομικά δρώντα και ατομικώς αυτεξούσια άτομα, ως «τυπικοί» πολίτες με κομματική προτίμηση και συμβατικές πολιτικές υποχρεώσεις και δικαιώματα, τέλος ως ενεργοί πολίτες στο πλαίσιο της κοινωνίας πολιτών.

Έτσι, η κοινωνία πολιτών είναι ο αυτοτελής χώρος μεταξύ της ιδιωτικής οικονομίας και της ατομικής σφαίρας από τη μία, και των επίσημων πολιτικών θεσμών μιας κοινωνίας από την άλλη, τους οποίους αναπόδραστα συμπληρώνει χωρίς να υποκαθιστά, μέσα στον οποίο διασφαλίζεται η ποιότητα και το βάθος μιας συμμετοχικής και αλληλοελεγχόμενης δημοκρατίας και καταξιώνεται ένα κοινωνικώς υπεύθυνο και ατομικώς ανεξάρτητο άτομο, με πλήρη συνείδηση της οικουμενικότητας των κοινών προβλημάτων, της τοπικότητας της συλλογικής μας δράσης και του φθαρτού άρα ηθικού προορισμού του καθενός μας, ενός συνειδητού και ενεργού όχι ανά τετραετία πολίτη.

*Η γενιά μας
θα πρέπει
να απολογηθεί
όχι τόσο
για τις κακές πράξεις
των μοχθηρών
ανθρώπων,
όσο για την
αποτρόπαιη σιωπή των
καλών ανθρώπων.
Martin Luther King*

Οι πολίτες στην κοινωνία πολιτών δεν είναι ούτε πελάτες ούτε, ακόμη χειρότερα, θεατές, είναι ενεργά κύτταρα στο πλαίσιο μιας καθημερινής δημοκρατίας. Γιατί η δημοκρατία όπως και η αλήθεια περισσότερο κι από τη διαστρέβλωση κινδυνεύει από τη σιωπή. Η τελική επίδοση μιας ανοιχτής κοινωνίας κρίνεται από το υψηλό επίπεδο συνύπαρξης καθώς και υψηλής ποιότητας καθεμίας ξεχωριστά, της αντιπροσωπευτικής και της συμμετοχικής δημοκρατίας.

Αν η αγορά περιέχει μια έκφραση καταναλωτικής κυριαρχίας και το κράτος μια έκφραση νόμιμης κυριαρχίας, τότε η κοινωνία πολιτών είναι ένας αδιάκοπος αγώνας του νου και της καρδιάς ενάντια σε κάθε μορφή κυριαρχίας.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α :

Η κοινωνία πολιτών – χαρακτηριστικές διαδρομές

*Μόνοι γαρ τον τε μηδέν των δε μετέχοντα ουκ απράγμονα,
αλλ' αχρείον νομίζομεν*

(Περικλέους Επιτάφιος)

Στην αρχαία Αθήνα της κλασικής περιόδου, ως γνωστόν, ο πολίτης συμμετέχει στα κοινά με την τέχνη, την εργασία, τη φιλοσοφία, τον διάλογο, το «φιλοκαλούμεν» του Περικλή ήταν όρος ύπαρξης, χρήσιμος πολίτης είναι εκείνος που ενδιαφέρεται για την πόλη του, η πρόταξη της ατομικής ησυχίας αντί των κοινών ανησυχιών δεν μπορούσε να νοηθεί και επέσυρε τον χαρακτηρισμό του αχρήστου.

*Κοινωνία πολιτών και κράτος ως είσοδος του ανθρώπου
στον πολιτισμό*

(Τόμας Χομπς)

Ο Τόμας Χομπς (1588-1679) εκκινεί από τη διαπίστωση ότι η φυσική κατάσταση του ανθρώπου δεν είναι η ειρηνική συνύπαρξη όλων, αλλά ο γενικός πόλεμος όλων εναντίον όλων για την απόκτηση των πόρων και την ικανοποίηση των εστίκτων. Ο πολιτικός ορθολογισμός τον οποίο ο Χομπς εισηγείται και εν γένει η έλλογη ανθρώπινη δραστηριότητα, οδηγούν στην άρση αυτής της προπολιτισμικής κατάστασης, καθώς τα απαράγραπτα φυσικά δικαιώματα της αυτοάμυνας και της προστασίας της ζωής και οι θεμελιώδεις φυσικοί νόμοι της επιδίωξης της ειρηνικής συμβίωσης και της εκχώρησης στην πολιτική κοινωνία ενός τμήματος από τα απεριόριστα δικαιώματα κάθε ατομικού

υποκειμένου, απολήγουν στη συγκρότηση δύο ξεχωριστών αλλά και συμπληρωματικών πολιτικών καταστάσεων, της κοινωνίας πολιτών από τη μια και του κράτους από την άλλη.

Τζων Λοκ: Κοινωνία πολιτών αντί ή προ του κράτους

Για τον Τζων Λοκ (1632-1704) το φυσικό δίκαιο υπερέχει του θετικού δικαίου. Έτσι η κοινωνία πολιτών γίνεται αντιληπτή ως το αυθεντικό και απαραβίαστο υποκείμενο της ανθρώπινης δραστηριότητας, που ως τέτοιο προηγείται της δημόσιας σφαίρας. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Λοκ οδηγείται να θεωρεί το πιθανό πρωτείο του κράτους έναντι της ιδιωτικής σφαίρας, απόρροια της οποίας είναι η κοινωνία πολιτών, ως μιας αμφισβητούμενης αξίας πορεία και πιθανόν ως παθογένεια της κοινωνικής οργάνωσης αν όχι ως μια διαστρέβλωση του δημοκρατικού ιδεώδους.

Αυτή η θεώρηση δείχνει να μην δικαιώνεται από την ιστορική σειρά με την οποία εξελίχθηκαν τα πράγματα, αφού η ιεραρχική γραμμή που προτείνει είναι “ιδιωτικό - κοινωνία πολιτών - τυπική δημοκρατία” (από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό) και όχι “ιδιωτικό - τυπική δημοκρατία/πολιτισμός/δημόσια σφαίρα - κοινωνία πολιτών” όπως σήμερα εμφανίζεται από την ιστορική εξέλιξη η κοινωνία πολιτών να συνιστά εμβάθυνση των τυπικών προβλέψεων της πολιτειακής δημοκρατικής διάρθρωσης της οποίας αποτελεί τη λογική ακολουθία και συνέχεια. Ωστόσο παρά τη μεταγενέστερη του κράτους στον ιστορικό χρόνο ανάδυση της κοινωνίας πολιτών -τουλάχιστον στην ευρωπαϊκή περίπτωση-, αυτή έχει αποκτήσει σήμερα για ένα μεγάλο μέρος των ανθρώπων ένα υψηλότερο από τις κρατικές δομές ηθικό περιεχόμενο, επιστρέφοντας ίσως με άλλους όρους στην προσέγγιση του Λοκ.

Οι ενώσεις πολιτών στον Αλέξις Ντε Τοκβίλ

Ο Αλέξις Ντε Τοκβίλ πριν από 150 χρόνια είχε επισημάνει τη βαθειά δημοκρατική αξία των ελεύθερων και ανεξάρτητων ενώσεων των πολιτών, οι οποίες εκτός από τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά προβλήματα ως αυτοτελή αξία και ηθικό προορισμό για τους ίδιους, εξασφαλίζουν και μια αποτελεσματική διακυβέρνηση μειώνοντας

ή εξαλείφοντας; τον δεσποτισμό και την αυθαιρεσία εκείνων που κυβερνούν. Η βαρβαρότητα παραμονεύει για τον Τοκβίλ όταν μέσα σε έναν λαό έχει χαθεί η δύναμη των ατόμων να αναλαμβάνουν και να φέρνουν σε πέρας μεγάλα έργα από μόνα τους (εκτός κυβερνητικών δομών), χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να τα αναλαμβάνουν από κοινού με άλλους πολίτες. Όσο η κυβέρνηση υποκαθιστά τις ελεύθερες ενώσεις των πολιτών, τότε τα άτομα αποθαρρύνονται να δημιουργούν τέτοιες ενώσεις και χρειάζονται την κυβέρνηση να προστρέχει σε βοήθεια τους, έτσι η κοινωνία εισέρχεται σε έναν απειλητικό φαύλο κύκλο. Έπομένως η πιο δημοκρατική χώρα είναι εκείνη μέσα στην οποία οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό την τέχνη της από κοινού, της συλλογικής, επιδιώξης κοινών επιθυμιών και εφαρμόζουν αυτήν την τεχνική στον μεγαλύτερο αριθμό κοινωφελών στόχων.

Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Τοκβίλ: “Ανάμεσα στους νόμους που διέπουν τις ανθρώπινες κοινωνίες υπάρχει ένας που είναι ο πιο ακριβής και σαφής, μου φαίνεται, από όλους τους άλλους. Αν οι άνθρωποι πρόκειται να παραμείνουν πολιτισμένοι ή να γίνουν πολιτισμένοι, η τέχνη του συνεταιρίζεσθαι πρέπει να αναπτυχθεί και να διαδοθεί μεταξύ τους με την ίδια ταχύτητα που η ισότητα των συνθηκών εξελίσσεται”.

Η κοινωνία πολιτών στην υπηρεσία του κεφαλαίου (Κ.Μαρξ)

Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και στο πρώτο μισό του 20ου για τον Μαρξ και τους μαρξιστές το πραγματικό πρόβλημα και το ιστορικά ζητούμενο είναι η κατάργηση των σχέσεων εκμετάλλευσης, η οποία μπορεί να γίνει μόνο με την απόκτηση του ελέγχου των μέσων παραγωγής από την κοινωνία. Έπομένως η αστική κοινωνία που αποδίδεται διακριτικότερα και ως κοινωνία πολιτών αποπροσανατολίζει και συνιστά ένα είδος απάτης, στην οποία συνεργούν και το κράτος που προστατεύει την κοινωνία πολιτών και η κοινωνία πολιτών που προσφέρει στο κράτος ένα πολύτιμο στήριγμα.

Η κοινωνία πολιτών του Αντόνιο Γκράμσι (νεομαρξιστική θεωρία)

Η προσέγγιση του A.Gramsci στα μέσα του περασμένου αιώνα, πριν από 70 χρόνια, περιστρέφεται γύρω από την ιδέα πως, σε αντίθεση με την πολιτική κοινωνία

όπου η κυρίαρχη βούληση επιβάλλεται αυταρχικά και εν πολλοίς απροσχημάτιστα, η κοινωνία πολιτών, ως επόμενο στάδιο της πολιτικής κοινωνίας, καθώς απαρτίζεται από θεσμούς που φαινομενικά διασφαλίζουν την ελεύθερη συμμετοχή του πολίτη μιας καπιταλιστικής δημοκρατίας δυτικού τύπου στη διαμόρφωση της επίσημης πολιτικής βούλησης, στην ουσία αποτελεί φενάκη, καθώς οι εκλεπτυσμένοι μηχανισμοί χειραγώγησης και το ίδιο το θεσμικό πλαίσιο του αστικού κράτους καθιστούν την εκδήλωση στην πράξη αυτής της ελευθερίας ατελέσφορη.

Η πολιτική κοινωνία συντίθεται από τους θεσμούς της τυπικής δημοκρατίας: τη Βουλή, την κυβέρνηση και τη δημόσια διοίκηση, τα δικαιοδοτικά όργανα (δικαστήρια) και τους μηχανισμούς ιδεολογικής τους επιβολής. Οι θεσμοί της κοινωνίας πολιτών είναι, ο συνδικαλισμός, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η Τοπική Αυτοδιοίκηση και αργότερα (τέλος δεκαετίας '60 και δεκ. '70) τα νέα (τότε) κοινωνικά κινήματα κριτικής, όπως των γυναικών, το οικολογικό, το ειρηνιστικό, των στρατιωτών, της νεολαίας κ.α.

Έτσι σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση, που σημειωτέον διατυπώνεται και προφανώς εντάσσεται μέσα στο κλίμα που διαμορφώθηκε μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο στον ευρωπαϊκό χώρο, η κοινωνία πολιτών αποτελεί το τελευταίο προπύργιο του συνασπισμού των ηγέτιδων κοινωνικών τάξεων, το απαραίτητο τμήμα μιας μειοψηφικής ηγεμονίας, αλλά και η τελευταία γραμμή παραχωρήσεων στους εργαζόμενους, τους μη προνομιούχους και τους καταπιεζόμενους της κοινωνίας. Ως διεύρυνση του χώρου αυτονομίας της κοινωνίας όμως προσφέρει και νέες δυνατότητες πάλης για την αναδιανομή της εξουσίας ενδεχομένως και παραγωγής των προϋποθέσεων ανατροπής του οικονομικού, κοινωνικού, άρα και του πολιτικού συστήματος (status quo) με όρους μάλιστα περισσότερο ομαλούς, ειρηνικούς και δημοκρατικούς..

Κοινωνία πολιτών και συνθήκες ελευθερίας – Έρνεστ Γκέλνερ

Ο Έ. Γκέλνερ τα τελευταία χρόνια του εικοστού αιώνα, συνεισφέρει στην προσέγγιση των εννοιών της ανοιχτής κοινωνίας με την κοινωνία πολιτών, τοποθετώντας έτσι και την τελευταία στον αντίποδα όλων των ολοκληρωτικών, απολυταρχικών και ανελεύθερων ιδεολογιών και συστημάτων.

Το ότι η κοινωνία πολιτών πλησιάζει μέχρις εναγκαλισμού την ανοιχτή κοινωνία οδηγεί στην αποδοχή της ύπαρξης ενός *συναρμολοζόμενου ανθρώπου*, του ισορροπημένου πολίτη όπως θα λέγαμε, ο οποίος είναι ταυτοχρόνως και *ατομικιστής* και *εξισωτιστής*. Αυτός επιδιώκει ένα *ανιδιοτελές κέρδος*, ένα *ανεκτικό κέρδος*, γιατί μη χρησιμοποιώντας τα χρήματα του για την εξουσία και μη αποζητώντας την εξουσία μπορεί να είναι *ανεκτικός* και να συνεισφέρει στην κοινωνική πρόοδο.

Η κοινωνία πολιτών του Γκέλνερ βασίζεται στον διαχωρισμό του πολιτεύματος από την οικονομική και κοινωνική ζωή, στην πραγματικότητα από την κοινωνία πολιτών με τη στενότερη έννοια, δηλαδή από το κοινωνικό τμήμα που υπολείπεται όταν αφαιρεθεί το κράτος. Έτσι, η κοινωνία πολιτών προϋποθέτει την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ του κοινωνικού και του οικονομικού, το ότι δηλαδή δεν είναι σαφές ποιος είναι το αφεντικό.

Η κοινωνία πολιτών μπορεί να ελέγχει και να αντιτίθεται στο κράτος. Κατά την ευρύτερη έννοια της κοινωνίας πολιτών, αφενός οι μη πολιτικοί θεσμοί δεν εξουσιάζονται από τους πολιτικούς, αφετέρου αμφότεροι δεν καταπνίγουν και τα άτομα. Η κοινωνία πολιτών αποφαινεται τελικά ο Γκέλνερ ιδιωτικοποιεί την αρετή, τη σωτηρία και την αλήθεια.

Η “ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ για μια ανοιχτή κοινωνία” είναι:

- ◆ Μη Κυβερνητική Οργάνωση - κίνηση ενεργών πολιτών
- ◆ με τη νομική μορφή του Σωματείου
- ◆ χωρίς κομματικό ή κερδοσκοπικό χαρακτήρα
- ◆ που εδρεύει στην Αθήνα (Ευφρονίου 5-7, Παγκράτι,
E-mail: kinpol@comind.gr, Home page: www.comind.gr/kinisipoliton)
- ◆ και έχει 1.000 μέλη σε όλη την Ελλάδα

1. Οι σκοποί της Κίνησης Πολιτών είναι:

- 1.1. Να συμβάλλει στη δημιουργία της συνείδησης και πρακτικής αποδοχής ότι το μέλλον του τόπου εξαρτάται από όλους ανεξαιρέτως τους Έλληνες, η υπεύθυνη φωνή των οποίων πρέπει να διατυπώνεται και να ακούγεται συνεχώς και η θέληση των οποίων πρέπει να καθοδηγεί τα κόμματα και την Κυβέρνηση.
- 1.2. Να συνεισφέρει στον δημόσιο έλεγχο των πολιτικών δυνάμεων και του κράτους για την περιφρούρηση των καλών εννοουμένων δικαιωμάτων των πολιτών. Να υποστηρίζει και να συμμετέχει σε οποιαδήποτε δραστηριότητα που θα ενδυναμώνει και θα επεκτείνει τις ατομικές ελευθερίες.

- 1.3. Να συγκροτήσει έναν διάυλο ουσιαστικής και αμφίδρομης επικοινωνίας μεταξύ πολιτικών κομμάτων και κοινωνίας
- 1.4. Να συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα της πολιτικής και κυβερνητικής δράσης προς το συμφέρον του πολίτη.

2. Οι στόχοι μας

Κατά συνέπεια για την υλοποίηση των παραπάνω σκοπών η Κίνηση Πολιτών έχει θέσει τους εξής στόχους:

- 2.1. Να επιδιώκει και να αναπτύσσει σταθερό και αποτελεσματικό διάλογο με πρόσωπα, οργανώσεις, πολιτικά κόμματα και την Κυβέρνηση για θέματα τοπικής, εθνικής και ευρωπαϊκής σημασίας που αφορούν στην οικοδόμηση μιας εκσυγχρονιστικής, ελεύθερης, ειρηνικής κοινωνίας και μιας βιώσιμης και ισχυρής οικονομίας, να αναπτύσσει τη συνεργασία με πρόσωπα και οργανώσεις με ανάλογες επιδιώξεις
- 2.2. Να εργάζεται για τη διαμόρφωση μιας σύγχρονης και δημοκρατικής ελληνικής κοινωνίας στο πλαίσιο των νέων ευρωπαϊκών και διεθνών αντιλήψεων, ικανής να δραστηριοποιήσει και να συντονίσει τους προβληματιζόμενους και υπεύθυνους πολίτες από κάθε σημείο της χώρας.
- 2.3. Να αναπτύσσει τη δημιουργία των προϋποθέσεων ώστε να προάγεται συνεχώς η ορθή λειτουργία της δημοκρατίας, με τη θέσπιση κανόνων που εξασφαλίζουν την ανόθευτη και άμεση συμμετοχή όλων των Ελλήνων στις δημοκρατικές διαδικασίες και οδηγούν στην εκλογή των φορέων της συντεταγμένης πολιτείας.
- 2.4. Να ερευνά και να αναλύει πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και άλλα προβλήματα που αφορούν στο εσωτερικό, την ευρωπαϊκή και διεθνή θέση της χώρας καθώς και να εκπονεί και να προβάλλει προτάσεις και προγραμματικές λύσεις για την προαγωγή του συμφέροντος του συνόλου της ελληνικής κοινωνίας.
- 2.5. Να παρέχει σε μη κομματική βάση οποιεσδήποτε πληροφορίες, αναλύσεις, εκθέσεις, σε τοπικά, εθνικά και ευρωπαϊκά θέματα για την ενημέρωση και εκπαίδευση των πολιτών και την προαγωγή της συναίνεσης και ενότητας των Ελλήνων.

3. Δραστηριότητες της Κίνησης Πολιτών

3.1. Πολιτικό Σύστημα, Συνταγματικός Εκσυγχρονισμός, Δημόσια Διοίκηση Ημερίδες με εισηγήσεις και προτάσεις, με θέματα:

- Η λειτουργία και οι δομές του πολιτικού συστήματος στη σύγχρονη Ελλάδα και η αναθεώρηση του Συντάγματος στην κατεύθυνση ενός θεσμικού εκσυγχρονισμού της χώρας.
- Η αναγκαία προσπάθεια θεραπείας των δυσλειτουργιών και της αναποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης.
- Ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων στο δημοκρατικό πολίτευμα.
- Οι σχέσεις κράτους και πολίτη στην ενωμένη Ευρώπη και η ανανέωση της πολιτικής ζωής.

3.2. Περιβάλλον και Πολίτης

- Πιλοτικό πρόγραμμα σχετικά με την ατμοσφαιρική ρύπανση και το νέφος της Αθήνας, με στόχο την ευαισθητοποίηση του πολίτη
- Περιοδικές αποτιμήσεις της «Περιβαλλοντικής Κατάστασης στην Ελλάδα».
- Ημερίδες με θέματα ανακύκλωσης, υδροσποράς, κ.λ.π.
- «Δελτίο Πρόγνωσης Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης του Λεκανοπεδίου Αττικής» με την υποστήριξη της Ε.Ε. και σε συνεργασία με τους ραδιοφωνικούς σταθμούς ΣΚΑΪ και ΜΕΛΩΔΙΑ FM και με στόχο την καθημερινή πληροφόρηση των πολιτών.
- Έκδοση βιβλίου υπό τον τίτλο «Νέφος και Ενεργός Πολίτης», στο οποίο περιέχονται εισηγήσεις πανεπιστημιακών και άλλων ειδικών για θέματα πρόληψης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.

3.3. Οργανισμοί Κοινής Ωφελείας

- Παρεμβάσεις για τις δυσλειτουργίες των Οργανισμών Κοινής Ωφελείας στην Ελλάδα (ΔΕΗ, ΟΤΕ, κ.α.) και με στόχο τον εξορθολογισμό της λειτουργίας τους, την προστασία του πολίτη και την ποιοτική αναβάθμιση των υπηρεσιών που προσφέρουν.

3.4. Ευρωπαϊκή και Εξωτερική Πολιτική

- Ανοικτή επιστολή στους Ευρωβουλευτές, με τίτλο «Ποια Ευρώπη θέλουμε;» (1994).
- Ανοικτή συζήτηση με θέμα: »Τα Βαλκάνια στην Ενωμένη Ευρώπη-Η συμβολή της Ελλάδας» (1995).
- Έκδοση δύο ενημερωτικών εντύπων:
Για το θέμα των Σκοπίων, με τίτλο: «Σύνορα-Σύμβολα-Σταθερότητα» και Για την κρίση στις νησίδες Ίμια, με τίτλο: «Σύνορα-Κυριαρχία-Σταθερότητα».

3.5. Λοιπά θέματα

- Παραγωγή και διάδοση γνώσης στην Ελλάδα, η σημερινή κατάσταση των Α.Ε.Ι.
- Η ελεύθερη ραδιοφωνία.
- Η ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης.
- Η λειτουργία του Ελεγκτικού Συνεδρίου.
- Η εγκληματικότητα στην Ελλάδα και άλλα.
- Πρωτοβουλία απονομής βραβείων σε νησίδες συλλογικής ποιότητας.

